M. MINUCII FELICIS *OCTAVIUS*



CANTABRIGIÆ:
Ex Officina R. D. Almæ
Academiæ Typographi.
ANN. DOM. 1643.





Typographus Lectori.

NEc tuo compendio (candide Lector) nec scriptoris hujus dignitati satis caverunt, qui limpidissimam puræ Latinitatis scatebram cum * turbido Arnobio confundebant. Non ero tamen venerando Patris nomini ita injurius, ut dicam eos tam impari nexu (cum Mezentio apud Virgilium, Æneid. 8.) viventem

* Arnob. inæqualis & nimius, & absque operis sui partitione confusus. Hieron. ep. 13. ad Paul.

ventem

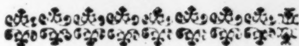
ventem cadaveri copulasse. Sed sanè tam infelix consortium maximas huic libro tenebras offudit: qui verè audit exspirantis jam Romanæ eloquentiæ ultimus conatus, & quasi mox emoritura lucernæ supremus fulgor. Hunc à mendis, quæ in editione Frobeniana subinde occurrunt, repurgandum curavi. Scholia in scriptorem tam omnium manibus tritum supervacanea duxi: cùm tyrones veteranorum operâ in evolvendo hoc autore utplurimùm utantur. Habes hic igitur purum putum Minucium, id est gemmam nativo meliùs splendore micantem: fruere, & Vale.

Lactan-

Lactantius
Divinarum Institutionum
Lib.5. Cap.1.

Minucius Felix, non ignobilis inter causidicos loci fuit. Hujus liber, cui Octavio *titulus est, declarat, quam idoneus veritatis assertor esse potuisset, si se totum ad id studium contulisset.*





M. MINUCII FELICIS OCTAVIUS.

Cogitanti mihi, & cum animo meo *Octavii* boni & fidelissimi contubernalis memoriam recensenti, tanta dulcedo & affectio hominis inhæsit, ut ipse quodammodo mihi viderer in præterita redire, non ea, quæ jam transacta, & decursa sunt, recordatione revocare: Ita ejus contemplatio, quantùm subtracta est oculis, tantùm pectore meo, ac penè intimis sensibus implicata est. Nec immeritò discedens vir eximius, & sanctus, immensum sui desiderium nobis reliquit: utpote cùm & ipse tanto nostri semper amore

flagraverit, ut & in ludicris, & seriis pari mecum voluntate concineret: eadem vellet, vel nollet; crederes unam mentem in duobus fuisse divisam. Sic solus in amoribus conscius ipse, socius in erroribus: & cùm, discussâ caligine, de tenebrarum profundo in lucem sapientiæ, & veritatis emergerem, non respuit comitem, sed, quod est gloriosius, præcucurrit. Itaque cùm per universam convictûs nostri, & familiaritatis ætatem mea cogitatio volveretur, in illo præcipuè sermone ejus mentis meæ resedit intentio, quo *Cæcilium* superstitiosis vanitatibus etiam tum inhærentem, disputatione gravissimâ ad veram Religionem reformavit. Nam negotii, & visendi mei gratiâ *Romam* contenderat, relictâ domo, conjuge, liberis; & quod est in liberis amabilius, annis adhuc innocentibus, & adhuc dimidiata verba tentantibus, loquelâ, ipso offensantis linguæ fragmine, dulciore. Quo

in adventu ejus non possum exprimere sermonibus, quanto, quámq; impatienti gaudio exsultaverim, cùm augeret maximè lætitiam meam amicissimi hominis inopinata præsentia. Igitur post unum, & alterum diem, cùm jam & aviditatem desiderii frequens assiduitatis usus implesset; & quæ per absentiam mutua de nobis nesciebamus, relatione alterna comperissemus; placuit *Ostiam* petere amœnissimam civitatem, quod esset corpori meo siccandis humoribus de marinis lavacris blanda & apposita curatio. Sanè & ad vindemiam feriæ judiciariam curam relaxaverant: Nam id temporis post æstivam diem, in temperiem semet autumnitas dirigebat. Itaque cùm diluculò ad mare inambulando litori pergeremus, ut & aura aspirans leniter membra vegetaret, & cum eximia voluptate molli vestigio cedens arena subsideret, *Cæcilius* simulacro *Serapidis* denotato (ut

vulgus superstitiosus solet) manum ori admovens, osculum labiis impressit. Tunc *Octavius* ait: Non boni viri est, *Marce* frater, hominem domi forisque lateri tuo inhærentem, sic in hac imperitiæ vulgaris cæcitate deserere, ut tam luculento die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos sanè, & unctos, & coronatos: cùm scias hujus erroris non minorem ad te, quàm ad ipsum, infamiam redundare. Cum hoc sermone ejus medium spacium civitatis emensi, jam liberum litus tenebamus. Ibi arenas extimas, velut sterneret ambulacro, perfundens lenis unda tundebat: & ut semper mare etiam positis flatibus inquietum est, etsi non canis spumosisque fluctibus exibat ad terram, tamen crispis torosisque. Ibidem erroribus delectati perquàm sumus, cùm in ipso æquoris limine plantas tingeremus, quod vicissim nunc adpulsum, nostris pedibus alluderet fluctus; nunc

nunc relabens, ac vestigia retrahens, in sese resorberet: Sensim itaque tranquilléque progressi, oram curvi molliter litoris, iter, fabulis fallentibus legebamus. Hæ fabulæ erant *Octavii* differentis de navigatione narratio. Sed ubi eundi spacium satis justum, cum sermone consumpsimus, eandem emensi viam rursus, versis vestigiis, terebamus. Et cùm ad id loci ventum est, ubi subductæ naviculæ substratis roboribus, à terrena labe suspensæ quiescebant: pueros videmus certatim gestientes, testarum in mare jaculationibus ludere. Is lusus est, testam teretem jactatione fluctuum lævigatã legere de litore, eam testam plano situ digitis comprehensam, inclinem ipsum atq; humilem, quantum potest super undas inrotare; ut illud jaculum, vel dorsum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur; vel, summis fluctibus tonsis, emicaret, dum assiduo saltu sublevatur. Is

se

ſe in pueris victorem ferebat, cujus teſta & procurreret longiùs, & frequentiùs exſiliret. Igitur cùm omnes hac ſpectaculi voluptate caperemur, *Cæcilius* nihil intendere, neque de contentione ridere: ſed tacens, anxius, ſegregatus, dolere neſcio quid, vultu fatebatur. Cui ego, Quid hoc eſt rei? Cur non agnoſco, *Cæcili*, alacritatem tuam? Cur illam oculorum etiam in ſeriis hilaritatem requiro? Tum ille; Jamdudum me *Octavii* noſtri acriter angit & remordet oratio, quâ in te invectus, objurgavit negligentiæ, ut me diſſimulanter graviùs argueret inſcientiæ. Itaque progrediar ulteriùs: de toto & integro mihi cum *Octavio* res eſt. Si placet, ut ipſius ſectæ homo cum eo diſputem, jam profectò intelliget facilius eſſe in contubernalibus diſputare, quàm conferere ſapientiam. Modò in iſtis ad tutelam balnearum jactis, & in altum procurrentibus petrarum obicibus reſida-

residamus, ut & requiescere de itinere possimus, & intentiùs disputare. Et cum dicto ejus assedimus, ità, ut me ex tribus medium lateris ambitione protegerent. Nec hoc obsequii fuit [aut ordinis] aut honoris; quippe cùm amicitia pares semper aut accipiat aut faciat: sed ut arbiter, & utrisque proximus aures darem, & discrepantes duos medius segregarem.

Tum sic *Cæcilius* exorsus est: Quanquam tibi, *Marce* frater, de quo cum maximè quærimus, non sit ambiguum; utpote qui diligenter in utroque vivendi genere versatus repudiaris alterum, alterum comprobaris: inpræsentiarum tamen ità tibi informandus est animus, ut libram teneas æquissimi judicis, nec in alteram partem propensus incumbas; nè non tam ex nostris disputationibus nata sententia, quàm ex tuis sensibus prolata videatur. Proinde si mihi quasi novus aliquis,

aliquis, & quasi ignarus partis utriusq; confidas, nullum negotium est patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa, magisque verisimilia, quàm vera. Quo minùs mirum est, nonnullos tædio investigandæ penitus veritatis cuilibet opinioni temerè potiùs succumbere, quàm in explorando pertinaci diligentiâ perseverare. Itaque indignandum omnibus, imò indolescendum est, audere quosdam, & hos studiorum rudes, literarum profanos, expertes artium, nisi sordidarum, certum aliquid de summa rerum ac majestate decernere; de qua tot [omnibus] seculis sectarum plurimarum usque adhuc ipsa Philosophia deliberat. Nec immeritó: cùm tantùm absit ab exploratione divina humana mediocritas, ut neque quæ supra nos, cœlo suspensa sublimata sunt; neq; quæ infra terram profunda demersa sunt, aut scire sit datum, aut scrutari permissum, aut sciscitari religiosum.

Et

Et beati ſatìs, ſatiſque prudentes jure videamur, ſi ſecundùm illud vetus Sapientis oraculum, noſmetipſos familiariùs noverimus. Sed quatenus indulgentes inſano atque inepto labori, ultra humilitatis noſtræ terminos evagamur, & in terram projecti, cœlum ipſum, & ipſa ſidera audaci cupiditate tranſcendimus, vel hunc errorem ſaltem non vanis & formidoloſis opinionibus implicemus. Sint [principia] omnium ſemina naturâ in ſe coeunte denſata: quis hic autor Deus? Sint fortuitis concurſionibus totius mundi membra coalita, digeſta, formata: quis Deus machinator? Sidera licèt ignis accenderit, & cœlum licèt materia ſua ſuſpenderit: licèt terram fundaverit pondus, & mare licèt influxerit è liquore: unde hæc religio, unde formido, quæ ſuperſtitio eſt? Homo & animal omne quod naſcitur, inſpiratur, & alitur, elementorum voluntaria concretio eſt:

in quæ rursum homo, & animal omne dividitur, solvitur, dissipatur. Ita in fontem refluunt, & in semet omnia revolvuntur, nullo artifice, nec judice, nec autore. Sic congregatis ignium seminibus soles alios atque alios semper splendere: sic exhalatis terræ vaporibus, nebulas semper adolescere; quibus densatis coactisque, nubes altius surgere; iisdem labentibus, pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare: vel nimbis collidentibus tonitrua mugire, rutilare fulgura, fulmina præmicare: adeò passim cadunt, montes irruunt, arboribus incurrunt, sine delectu tangunt loca sacra & profana, homines noxios feriunt, sæpe & religiosos. Quid tempestates loquar varias, & incertas; quibus nullo ordine, vel examine, rerum omnium impetus volutatur? In naufragiis bonorum malorúmque fata mixta, merita confusa? in incendiis interitum convenire insontium, nocentiúmq;;



&

& cùm tabe pestiferâ cœli tractus inficitur, sine discrimine omnes deperire? & cum belli ardore sævitur, meliores potius occumbere? In pace etiam non tantum æquatur nequitia melioribus, sed & colitur: ut in pluribus nescias, utrùm sit eorum detestanda pravitas, an optanda felicitas. Quòd si mundus divina providentia, & alicujus numinis autoritate regeretur, nunquam mereretur *Phalaris* & *Dionysius* regnum, nunquam *Rutilius* & *Camillus* exilium, nunquam *Socrates* venenum. Ecce arbusta frugifera, ecce jam seges cana, jam temulenta vindemia imbri corrumpitur, grandine cæditur: adeò ut incerta nobis veritas occultatur, & premitur, aut (quod magis credendum est) variis & lubricis casibus, soluta legibus fortuna dominatur. Cùm igitur aut fortuna certa, aut incerta natura sit, quanto venerabilius, ac melius, antistitem veritatis majorum excipere disci-

plinam; religiones traditas colere; deos, quos à parentibus antè imbutus es timere, quàm nosse familiariùs, adorare: nec de numinibus ferre sententiam, sed prioribus credere; qui adhuc rudi seculo in ipsis mundi natalibus meruerunt Deos vel faciles habere, vel reges. Indè adeò per universa imperia, provincias, oppida, videmus singulos sacrorum ritus gentiles habere, & Deos colere municipes; ut *Eleusinos*, *Cererem*; *Phrygas*, *Magnam matrem*; *Epidaurios*, *Æsculapium*; *Chaldæos*, *Belum*; *Astarten*, *Syros*; *Dianam*, *Tauros*; *Gallos*, *Mercurium*; universa *Romanos*. Sic eorum potestas, & autoritas totius orbis ambitus occupavit: sic imperium suum ultra Solis vias, & ipsius Oceani limites propagavit; dum exercent in armis virtutem religiosam; dum urbem muniunt sacrorum religionibus, castis virginibus, multis honoribus ac nominibus sacerdotum: dum obsessi, & citra solum

Capi-

Capitolium capti, colunt deos, quos alius jam sprevisset iratus, & per *Gallorum* acies, mirantium superstitionis audaciam, pergunt telis inermes, sed cultu religionis armati: dum captis hostilibus mœnibus, adhuc ferociente victoriâ numina victa venerantur: dum undique hospites Deos quærunt, & suos faciunt: dum aras exstruunt etiam ignotis Numinibus & Manibus. Sic dum universarum gentium sacra suscipiunt, etiam regnare meruerunt. Hic perpetuus venerationis tenor mansit, qui longâ ætate non infringitur, sed augetur. Quippe antiquitas cæremoniis, atque fanis tantum sanctitatis tribuere consuevit, quantum adstruxerit vetustatis. Nec tamen temerè (ausim enim interim & ipse concedere, & sic meliùs errare) majores nostri, aut observandis auguriis, aut extis consulendis, aut instituendis sacris, aut delubris dedicandis operam navaverunt. Specta de libris memoriam:

jam eos deprehendes initiaſſe ritus omnium religionum, vel ut remuneraretur divina indulgentia, vel ut averteretur imminens ira, aut ut jam tumens & ſæviens placaretur. Teſtis *mater deûm*, quæ adventu ſuo & probavit matronæ caſtitatem, & urbem metu hoſtili liberavit. Teſtes equeſtrium fratrum in lacu, ſicut ſe oſtenderant, ſtatuæ conſecratæ; qui anheli ſpumantibus equis atque fumantibus, de *Perſe* victoriam eâdem die, qua vicerant, nunciaverunt. Teſtis ludorum offenſo *Jove* de ſomnio plebeii hominis iteratio: & *Deciorum* devotio rata teſtis eſt: Teſtis & *Curtius*, qui equitis ſui vel mole, vel honore hiatum profundæ voraginis coæquavit. Frequentiùs etiam quàm volebamus deorum præſentiam contempta auſpicia conteſtata ſunt. Sic *Allia*, nomen infauſtum; ſic *Claudii* & *Junii*, non prælium in *Pœnos*, ſed ferale naufragium eſt. Et ut *Thraſimenus Romanorum* ſan-

gui-

guine & major esset, & decolor, sprevit auguria *Flaminius*: & ut *Parthos* signa repetamus, dirarum imprecationes *Crassus* & irrisit, & meruit. Omitto vetera, quæ multa sunt, & de deorum natalibus, donis, muneribus: negligo carmina poëtarum; prædicta etiam de oraculis fata transilio, nè vobis antiquitas nimium fabulosa videatur. Intende templis ac delubris deorum quibus *Romana* civitas & protegitur & ornatur: magis sunt augusta numinibus incolis, præsentibus, inquilinis; quàm cultu insignia, & muneribus opulenta. Inde adeò pleni, & mixti Deo vates futura præcerpunt, dant cautelam periculis, morbis medelam, spem afflictis, opem miseris, solatium calamitatibus, laboribus levamentum: etiam per quietem deos videmus, audimus, agnoscimus; quos impiè per diem negamus, violamus, pejeramus Itaq; cùm omnium gentium de diis immortalibus, quamvis

incerta sit vel ratio, vel origo, maneat tamen firma consensio; neminem fero tantâ audaciâ, támq; irreligiosâ, nescio quâ prudentiâ, tumescentem, qui hanc religionem tam vetustam, tam utilem, tam salubrem dissolvere, aut infirmare nitatur. Sit licèt ille *Theodorus Cyreneus*, vel qui prior *Diagoras Melius*, cui *Atheon* cognomen apposuit antiquitas; qui uterq; nullos deos asseverando, timorem omnem, quo humanitas regitur, venerationémq; penitus sustulerunt: nunquam tamen in hac impietatis disciplina simulatæ Philosophiæ nomine atq; autoritate pollebunt. Cùm *Abderitem Protogoram Athenienses* viri, inconsultè potiùs quàm profanè de divinitate disputantem, & expulerint suis finibus, & in concione ejus scripta deusserint: quid homines (sustinebitis enim me impetum susceptæ actionis liberiùs exserentem) homines (inquam) deploratæ, illicitæ, ac desperatæ factionis grassari in deos, non

non ingemiscendum est? Qui de ultima fæce collectis imperitioribus, & mulieribus credulis, sexûs sui facilitate labentibus, plebem profanæ conjurationis instituunt: quæ nocturnis congregationibus, & jejuniis solennibus, & inhumanis cibis, non sacro quodam, sed piaculo fœderantur: latebrosa, & lucifuga natio, in publico muta, in angulis garrula: templa, ut busta, despiciunt: deos despuunt, rident sacra, miserantur miseri (si fas est) sacerdotum honores & purpuras despiciunt ipsi seminudi: pro mira stultitia, & incredibili audacia spernunt tormenta præsentia, dum incerta metuunt & futura: & dum mori post mortem timent, interim mori non timent: Ità illis pavor, & fallax spes solatio redivivo blanditur. Ac jam, ut fœcundiùs nequiora proveniunt, serpentibus indies perditis moribus per universum orbem sacraria ista teterrima impiæ coitionis adolescunt. Eruenda prorsus

hæc & exsecranda consensio. Occultis se notis & insignibus noscunt, & amant mutuò penè antequam noverint: passim etiam inter eos velut quædam libidinum religio miscetur, ac se promiscuè appellant *Fratres* & *Sorores*, ut etiam non insolens stuprum intercessione sacri nominis fiat incestum. Ità eorum vana, & demens superstitio sceleribus gloriatur. Nec de ipsis, nisi subsisteret veritas, maximè nefaria & honore præfandi sagax fama loqueretur. Audio eos turpissimæ pecudis caput asini consecratum ineptâ nescio quâ, persuasione venerari: digna, & nata religio talibus moribus. Alii eos ferunt ipsius antistitis ac sacerdotis colere genitalia; & quasi parentis sui adorare naturam. Nescio an falsa, certè occultis ac nocturnis sacris apposita suspicio: & qui hominem summo supplicio pro facinore punitum, & crucis ligna feralia, eorum cæremonias fabulantur, congruentia

tia

tia perditis, sceleratisque tribuunt altaria, ut id colant quod merentur. Jam de initiandis tirunculis fabula tam detestanda, quàm nota est. Infans farre contectus, ut decipiat incautos, apponitur ei, qui sacris imbuitur. Is infans à tirunculo farris superficie, quasi ad innoxios ictus provocato, cæcis, occultisque vulneribus occiditur: hujus (proh nefas!) sitienter sanguinem lambunt; hujus certatim membra dispertiunt: hâc fœderantur hostiâ: hac conscientiâ sceleris ad silentium mutuum pignorantur. Hæc sacra sacrilegiis omnibus teteriora. Et de convivio notum est, passim omnes loquuntur; id etiam *Cirtensis* nostri testatur oratio: Ad epulas solemni die coeunt cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines, & omnis ætatis. Illic post multas epulas, ubi convivium caluit, & incestæ libidinis fervor ebrietate exarsit canis qui candelabro nexus est, jactu offulæ ul-

tra ſpacium lineæ, quâ vinctus eſt, ad impetum & ſaltum provocatur. Sic everſo, & exſtincto conſcio lumine, impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis involvunt, per incertum ſortis; & ſic non omnes operâ, conſcientiâ tamen pariter inceſti; quoniam voto univerſorum appetitur, quicquid accidere poteſt in actu ſingulorum. Multa prætereo conſultó. Nam & hæc nimis multa ſunt, quæ aut omnia, aut pleraque omnium vera, declarat ipſius pravæ religionis obſcuritas. Cur etenim occultare & abſcondere, quicquid illud colunt, magnoperè nituntur? Cùm honeſta ſemper publico gaudeant, ſcelera ſecreta ſint. Cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota ſimulacra? Cur nunquâ palàm loqui, nunquam liberè congregari ſuſtinent, niſi illud quod colunt & interprimunt, aut puniendum eſt aut pudendum? Unde autẽ, vel quis ille, aut ubi Deus unicus, ſolitarius, deſtitutus quem non

gens libera, non regna, non ſaltem *Romana* ſuperſtitio noverunt? *Judæorum* ſola & miſera gentilitas, unum & ipſi Deum, ſed palàm, ſed templis, aris, victimis, cæremoniiſque coluerunt: cujus adeò nulla vis, nec poteſtas eſt, ut ſit *Romanis* numinibus cum ſua ſibi natione captivus. At etiam *Chriſtiani* quænam monſtra, quæ portenta confingunt? Deum illum ſuum quem nec oſtendere poſſunt nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique & occultas cogitationes diligenter inquirere? Diſcurrentem ſcilicet, atque ubique præſentem: moleſtum illum volunt, inquietum, impudenter etiam curioſum. Siquidem adſtat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cùm nec ſingulis inſervire poſſit per univerſa diſtrictus; nec univerſis ſufficere in ſingulis occupatus. Quid, quòd toti orbi, & ipſi mundo cum ſideribus ſuis minantur incendium, ruinam moliuntur; quaſi aut

aut naturæ, divinis legibus constitutus, æternus ordo turbetur; aut rupto elementorum omnium fœdere, & cœlesti compage divisâ, moles ista, quâ continemur & cingimur, subruatur. Nec hàc furiosâ opinione contenti, aniles fabulas adstruunt & annectunt. Renasci se ferunt post mortem, & cineres, & favillas: nescio quâ fiduciâ mendaciis suis invicem credunt. Putes eos jam revixisse. Anceps malum & gemina dementia, cœlo & astris (quæ sic relinquimus ut invenimus) interitum denuntiare, sibi mortuis, & extinctis (qui sicut nascimur, & interimus) æternitatem repromittere. Indè videlicet & execrantur rogos, & damnant ignium sepulturas. Quasi non omne corpus, etsi flammis subtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram resolvatur: nec intersit utrum feræ diripiant, an maria consumant, an humus contegat, an flamma subducat: cùm cadaveribus omnis sepultura, si sentiunt,

tiunt, pœna ſit: ſi non ſentiunt, ipſâ conficiendi celeritate, medicina. Hoc errore decepti beatam ſibi, ut bonis, & perpetem vitam mortuis pollicentur: cæteris, ut injuſtis, pœnam ſempiternam. Multa ad hæc ſuppetunt, ni feſtinet oratio. Injuſtos ipſos, magis nec laboro, jam docui: quanquam etſi juſtos darem, culpam tamen vel innocentiam Fato tribui, ſententiis plurimorum, etiam veſtra conſenſio eſt. Nam quicquid agimus, ut alii Fato, ità vos Deo addicitis. Sic ſectæ veſtræ non ſpontaneos cupere, ſed electos. Igitur iniquum judicem fingitis, qui ſortem in hominibus puniat, non voluntatem. Vellem tamen ſciſcitari, utrùmne ſine corpore, an cum corporibus? & corporibus quibus, ipſiſne, an innovatis reſurgatur? Sine corpore? ſine corpore, quod ſciam, neq; mens, neque anima, nec vita eſt. Ipſo corpore? ſed jam ante dilapſum eſt: Alio corpore? ergò homo novus naſcitur, non prior ille

aut naturæ, divinis legibus conſtitutus, æternus ordo turbetur; aut rupto elementorum omnium fœdere, & cœleſti compage diviſâ, moles iſta, quâ continemur & cingimur, ſubruatur. Nec hâc furioſâ opinione contenti, aniles fabulas adſtruunt & annectunt. Renaſci ſe ferunt poſt mortem, & cineres, & favillas: neſcio quâ fiduciâ mendaciis ſuis invicem credunt. Putes eos jam revixiſſe. Anceps malum & gemina dementia, cœlo & aſtris (quæ ſic relinquimus ut invenimus) interitum denuntiare, ſibi mortuis, & extinctis (qui ſicut naſcimur, & interimus) æternitatem repromittere. Inde videlicet & exſecrantur rogos, & damnant ignium ſepulturas. Quaſi non omne corpus, etſi flammis ſubtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram reſolvatur: nec interſit utrum feræ diripiant, an maria conſumant, an humus contegat, an flamma ſubducat: cùm cadaveribus omnis ſepultura, ſi ſentiunt,

tiunt,

tiunt, pœna ſit: ſi non ſentiunt, ipſâ conficiendi celeritate, medicina. Hoc errore decepti beatam ſibi, ut bonis, & perpetem vitam mortuis pollicentur: cæteris, ut injuſtis, pœnam ſempiternam. Multa ad hæc ſuppetunt, ni feſtinet oratio. Injuſtos ipſos, magis nec laboro, jam docui: quanquam etſi juſtos darem, culpam tamen vel innocentiam Fato tribui, ſententiis plurimorum, etiam veſtra conſenſio eſt. Nam quicquid agimus, ut alii Fato, ità vos Deo addicitis. Sic ſectæ veſtræ non ſpontaneos cupere, ſed electos. Igitur iniquum judicem fingitis, qui ſortem in hominibus punit, non voluntatem. Vellem tamen ſciſcitari, utrùmne ſine corpore, an cum corporibus? & corporibus quibus, ipſiſne, an innovatis reſurgatur? Sine corpore? ſine corpore, quod ſciam, neq; mens, neque anima, nec vita eſt. Ipſo corpore? ſed jam ante dilapſum eſt: Alio corpore? ergò homo novus naſcitur, non prior ille

ille reparatur. Et tamen tanta ætas abiit, ſæcula innumera fluxerunt; quis unus ullus ab inferis vel *Protesilai* ſorte remeavit horarum ſaltem permiſſo commeatu; vel ut exemplo crederemus? Omnia iſta figmenta maleſanæ opinionis, & inepta ſolatia à poetis fallacibus in dulcedine carminis luſa, à vobis nimiùm credulis, in Deum veſtrum turpiter reformata ſunt. Nec ſaltem de præſentibus capitis experimentum, quàm vos irritæ pollicitationis caſſa vota decipiant. Quid poſt mortem impendeat, miſeri, dum adhuc vivitis, æſtimatis. Ecce pars veſtrum, & major, & melior (ut dicitis) egetis, algetis, ope, re, fame laboratis: & Deus patitur? diſſimulat, non vult, aut non poteſt opitulari ſuis. Ità aut invalidus, aut iniquus eſt. Tu qui immortalitatem poſthumam ſomnias, cùm quercuero quateris, cùm febribus ureris, cùm dolore laceraris, non tum conditionem tuam ſentis? Non tum agnoſcis

agnoscis fragilitatem? Invitus miser infirmitatis argueris, nec fateris? Sed omitto communia. Ecce vobis minæ, supplicia, tormenta, & jam non adorandæ, sed subeundæ cruces: ignes etiam, quos & prædicitis, & timetis: Ubi Deus ille, qui subvenire reviviscentibus potest, viventibus non potest? Nonne *Romani* sine vestro Deo imperant, regnant, fruuntur orbe toto, vestríq; dominantur? Vos verò suspensi interim atque soliciti, honestis voluptatibus abstinetis; non spectacula visitis, non pompis interestis: convivia publica absque vobis; sacra certamina, præcerptos cibos, & delibatos altaribus potus abhorretis. Sic reformidatis Deos, quos negatis. Non floribus caput nectitis; non corpus odoribus honestatis; reservatis unguenta funeribus; coronas etiam sepulcris denegatis, pallidi, trepidi, misericordiâ digni, sed nostrorum deorum. Ità nec resurgitis miseri, nec interim vivitis. Proinde

inde si quid sapientiæ vobis aut verecundiæ est, desinite cœli plagas, & mundi fata, & secreta rimari. Satis est pro pedibus aspicere; maximè indoctis, impolitis, rudibus, agrestibus; quibus non est datum intelligere civilia, multò magis denegatum est disserere divina. Quanquam, si philosophandi libido est, *Socratem* sapientiæ principem, quisquis vestrum tantus est, si potuerit, imitetur. Ejus viri quoties de cœlestibus rogabatur, nota responsio est: *Quod supra nos, nihil ad nos.* Meritò ergò de oraculo testimonium meruit prudentiæ singularis. Quod oraculum idem ipse præsensit, idcirco universis se esse præpositum; non quòd omnia comperisset, sed quòd nihil se scire didicisset: ita confessæ imperitiæ summa prudentia est. Hoc fonte defluxit *Arcesilæ* & multò post *Carneadis*, & *Academicorum* plurimorum in summis quæstionibus, tuta dubitatio; quo genere philosophari, & cautè indocti

indocti poſſunt, & docti glorioſè. Quid, *Simonidis Melici* nonne admiranda omnibus & ſectanda cunctatio? Qui cùm de eo, quid, & quales arbitraretur deos ab *Hierone* tyranno quæreretur, primò de liberati diem petiit, poſtridiè biduum prorogavit, mox alterum tantùm admonitus adjunxit: poſtremò cùm cauſas tantæ moræ tyrannus inquireret, reſpondit ille, quod ſibi, quantò inquiſitio tardior pergeret, tantò veritas fieret obſcurior. Meâ quoq; opinione, quæ ſunt dubia, ut ſunt, relinquenda ſunt: nec tot ac tantis viris deliberantibus, temerè & audacter in alteram partem ferenda ſententia eſt; nè aut anilis inducatur ſuperſtitio, aut omnis religio deſtruatur.

Sic *Cæcilius*, & renidens. (nam indignationis ejus tumorem effuſæ orationis impetus relaxaverat.) Et quid ad hæc (ait) audet *Octavius*, homo *Plautinæ* proſapiæ, ut piſtorum

rum præcipuus, ità postremus p
losophorum? Parce, inquam,
eum plaudere: neque enim p
exsultare te dignum est concinni
te sermonis, quàm utrinque plen
fuerit peroratum; maximè cùm r
laudi, sed veritati disceptatio
stra nitatur. Et quanquam magnu
in modum me subtili varietate t
delectarit oratio, tamen altiùs m
veor, non de præsenti actione, f
de toto genere disputandi; qu
plerumq; pro differentium viribu
& eloquentiæ potestate, etiam pe
spicuæ veritatis conditio mute
Id accidere pernotum est audit
rum facilitate, qui dum verboru
lenocinio à rerum intentionib
avocantur, sine delectu ass ntiu
tur dictis omnibus, nec à rectis f
sa secernunt: nescientes inesse
in incredibili verum, & in veri
mili mendacium. Itaque quò f
piùs asseverationibus credunt,
frequentiùs à peritioribus a
guntur: sic assiduè temeritate d
cep

cepti, culpam judicii transferunt ad incerti querelam, ut damnatis omnibus malint universa suspendere, quàm de fallacibus judicare. Igitur nobis providendum est, ne odio identidem sermonum omnium laboremus: ità ut in exsecrationem & odium hominum plerique simpliciores efferantur: Nam incautè creduli circumveniuntur ab his, quos bonos putaverunt: mox, errore consimili jam suspectis omnibus, ut improbos metuunt, etiam quos optimos sentire potuerunt. Nos proinde soliciti, quòd utrinque in omni negotio disseratur, & ex altera parte plerumq; obscura sit veritas, ex altera lateat mira subtilitas; quę nonnunquam ubertate dicendi fidem confessæ probationis imitetur; diligenter quantùm potest, singula ponderemus; ut argutias quidem laudare, ea verò quæ recta sunt, eligere, probare, suscipere possimus.

Decedis (inquit *Cæcilius*) officio Judicis religiosi. Nam perinjurium est, vires te actionis meæ intergressu gravissimæ disputationis infringere, cùm *Octavius* integra & illibata habeat singula.

Si potest refutari id quod criminaris, inquam, in commune, nisi fallor, compendium protuli, ut examine scrupuloso nostram sententiam non eloquentiæ tumore, sed rerum ipsarum soliditate libremus: nec avocanda, quod quereris, diutiùs intentio, cum toto silentio liceat responsionem *Januarii* nostri jam gestientis audire.

Et *Octavius*: dicam equidem, ut potero, pro viribus; & adnitendum tibi mecum est, ut conviciorum amarissimam labem verborum veracium flumine diluamus. Nec dissimulabo principio ità *Natalis* mei errantem, vagam, lubricam, nutasse sententiam; ut sit nobis ambigendum,

dum, utrùm sua eruditio turbata sit, an vacillaverit per errorem. Nam interim deos credere, interim se deliberare variavit, ut propositionis incerto, certior responsionis nostræ intentio fundaretur. Sed in *Natali* meo versutiam nolo, non credo. Procul est ab ejus simplicitate subtilis urbanitas. Quid igitur? ut qui rectam viam nescit, ubi, ut fit, in plures una diffinditur, hæret anxius, nec singulas audet eligere, nec universas probare: sic cui non est veri stabile judicium, prout infida suspicio spargitur, ità ejus dubia opinio dissipatur. Nullum itaque miraculum est, si *Cæcilius* identidem in contrariis ac repugnantibus jactetur, æstuet, fluctuetur: quod nè fiat ulterius, convincam; & redarguam quamvis diversa, quæ dicta sunt, unâ veritate confirmata, probatáque; nec dubitandum ei de cætero est, nec vagandum. Et quoniam meus frater erupit ægrè se ferre, stomachari, indignari, dolere,

Decedis (inquit *Cæcilius*) officio Judicis religiosi. Nam perinjurium est, vires te actionis meæ intergressu gravissimæ disputationis infringere, cùm *Octavius* integra & illibata habeat singula.

Si potest refutari id quod criminaris, inquam, in commune, nisi fallor, compendium protuli, ut examine scrupuloso nostram sententiam non eloquentiæ tumore, sed rerum ipsarum soliditate libremus: nec avocanda, quod quereris, diutiùs intentio, cum toto silentio liceat responsionem *Januarii* nostri jam gestientis audire.

Et *Octavius*: dicam equidem, ut potero, pro viribus; & adnitendum tibi mecum est, ut conviciorum amarissimam labem verborum veracium flumine diluamus. Nec dissimulabo principio ità *Natalis* mei errantem, vagam, lubricam, nutasse sententiam; ut sit nobis ambigendum,

dum, utrùm sua eruditio turbata sit, an vacillaverit per errorem. Nam interim deos credere, interim se deliberare variavit, ut propositionis incerto, certior responsionis nostræ intentio fundaretur. Sed in *Natali* meo versutiam nolo, non credo. Procul est ab ejus simplicitate subtilis urbanitas. Quid igitur? ut qui rectam viam nescit, ubi, ut fit, in plures una diffinditur, hæret anxius, nec singulas audet eligere, nec universas probare: sic cui non est veri stabile judicium, prout infida suspicio spargitur, ità ejus dubia opinio dissipatur. Nullum itaque miraculum est, si *Cæcilius* identidem in contrariis ac repugnantibus jactetur, æstuet, fluctuetur: quod nè fiat ulterius, convincam; & redarguam quamvis diversa, quæ dicta sint, unâ veritate confirmata, probatáque; nec dubitandum ei de cætero est, nec vagandum. Et quoniam meus frater erupit ægrè se ferre, stomachari, indignari, dole-

re, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cœlestibus disputare; sciat omnes homines sine delectu ætatis, sexûs, dignitatis, rationis & sensûs capaces & habiles procreatos: nec fortunâ nactos, sed naturâ indeptos esse sapientiam. Quin ipsos etiam philosophos, vel si qui alii artium repertores in memorias exierunt, priusquam solertiâ mentis parerent nominis claritatem, habitos esse plebeios, indoctos, seminudos. At verò divites facultatibus suis illigatos, magis aurum suspicere consuesse quàm cœlum; nostrates pauperes, & commenticeos esse prudentiam, & tradidisse cæteris disciplinam. Unde apparet, ingenium non dari facultatibus, nec studio parari, sed cum ipsa mentis formatione generari. Nihil itaq; indignandum vel dolendum si quicunque de divinis quærat, sentiat, proferat; cum non disputantis autoritas, sed disputationis ipsius veritas requiratur. Atque etiam quo imperitior sermo,

mo, hoc illustrior ratio est: quoniam non fucatur pompâ facundiæ & gratiæ, sed, ut est, recti regula sustinetur. Nec recuso quod *Cæcilius* asserere inter præcipua connixus est, Hominem nosse se, & circumspicere debere quid sit, unde sit, quare sit; utrùm elementis concretus, an concinnatus atomis, an potiùs à Deo factus, formatus, animatus. Quod ipsum explorare, & eruere, sine universitatis inquisitione, non possumus: cùm ità cohærentia, connexa, concatenata sint, ut, nisi divinitatis rationem diligenter excusseris, nescias humanitatis: nec possis pulchrè gerere rem civilem, nisi cognoveris hanc communem omnium mundi civitatem; præcipuè cùm à feris belluis hoc differamus, quòd illa prona, in terram que vergentia, nihil nata sint prospicere, nisi pabulum. Nos, quibus vultus erectus, quibus suspectus in cœlum datus est, sermo, & ratio, per quæ Deum agnoscimus,

mus, ſentimus, imitamur; ignorare, nec fas, nec licet, ingerentem ſeſe oculis, & ſenſibus noſtris cœleſtem claritatem. Sacrilegii enim vel maximi inſtar eſt, humi quærere, quod in ſublimi debeas invenire. Quo magis mihi videntur qui hunc mundi totius ornatum non divinâ ratione perfectum volunt, ſed fruſtis quibuſdam temerè cohærentibus conglobatum; mentem, ſenſum, oculos deniq; ipſos non habere. Quid enim poteſt eſſe tam apertum, tam confeſſum, tamque perſpicuum, cùm oculos in cœlum ſuſtuleris, & quæ ſunt infrà citráque luſtraveris, quàm eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moveatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipſum vide quàm latè tenditur, quàm rapidè volvitur, vel quòd in noctem aſtris diſtinguitur, vel quòd in diem ſole luſtratur; jam ſcies quàm ſit in eo ſummi moderatoris mira & divina libratio. Vide & annum ut

ſolis

solis ambitus faciat: & mensem vide, ut luna auctu, senio, labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recursantes vices, ut sit nobis operis, & quietis alterna reparatio? Relinquenda verò Astrologis prolixior de sideribus oratio, vel quæ regant cursum navigandi, vel quæ arandi metendique tempus inducant: quæ singula non modò ut crearentur, fierent, disponerentur, summi opificis & perfectæ rationis eguerunt; verumetiam sentiri, perspici, intelligi, sine summa solertia & ratione non possunt. Quid, cum ordo temporum hâc frugum stabili varietate distinguitur, nonne autorem suum, parentémque testatur? Ver æquè cum suis floribus, & æstas cum suis messibus, & autumni maturitas grata, & hyberna olivitas necessaria: qui ordo facilè turbaretur, nisi maximâ ratione consisteret. Jam providentiæ quantæ, nè hyems sola glacie ureret, aut sola æstas ardore torreret;

autumni & veris inferere medium temperamentum: ut per veſtigia ſua anni revertentis occulti & innoxii tranſitus laberentur. Mari intende, lege litoris ſtringitur: quicquid arborum eſt, vide, quàm è terræ viſceribus animatur. Aſpice Oceanum, refluit reciprocis æſtibus: vide fontes, manant venis perennibus: fluvios intuere, eunt ſemper exercitis lapſibus. Quid loquar aptè diſpoſita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? Quidve animantium loquar adverſùs ſeſe tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus ſeptas, & fundatas ungulis, & ſpicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pennarum? Ipſa præcipuè formæ noſtræ pulchritudo Deum fatetur artificem; ſtatus rigidus, vultus erectus, oculi in ſummo, velut in ſpecula conſtituti, & omnes cæteri ſenſus velut in arce compoſiti. Longum eſt ire per ſingula; nihil in homine membrorum

rum eſt, quod non & neceſſitatis cauſa ſit & decoris. Et, quod magìs mirum eſt, eadem figura omnibus, ſed quædam unicuique lineamenta deflexa: ſic & ſimiles univerſi videmur, & inter ſe ſinguli diſſimules invenimur. Quid naſcendi ratio? Quid cupido generandi? Nonne à Deo data eſt? & ut ubera partu matureſcente lacteſcant, & ut tener fœtus ubertate lactei roris adoleſcat? Nec univerſitati ſolummodò Deus ſed & partibus conſulit. *Britannia* ſole difficitur, ſed circumfluentis maris tepore recreatur: *Ægypti* ſiccitatem temperat *Nilus*: Colit *Euphrates Meſopotamiam*: *Indus* & ſerere Orientem dicitur, & rigare. Quòd ſi ingreſſus aliquam domum, omnia exculta, diſpoſita, ornata vidiſſes; utique præeſſe ei crederes dominum, & illis bonis rebus multò eſſe meliorem. Ità in hac mundi domo, cùm cœlum terrámque perſpicias, providentiam, ordinem, legem, crede eſſe univerſitatis

ſitatis dominum, parentémq; ipſis ſideribus, & totius mundi partibus pulchriorem, Ni fortè, quoniam de providentia nulla dubitatio eſt, inquirendum putas, utrùm unius imperio, an arbitrio plurimorum cœleſte regnum gubernetur: quod ipſum non eſt multi laboris aperire cogitanti imperia terrena, quibus exempla utique de cœlo. Quando unquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore deſiit? Omitto *Perſas* de equorum hinnitu augurantes principatum; & *Thebanorum* præmortuam fabulam tranſeo: ob paſtorum & caſæ regnum de geminis hiſtoria notiſſima eſt: Generi & Soceri bella toto orbe diffuſa ſunt; & tam magni imperii duos fortuna non cepit. Vide cæteri: rex unus apibus, dux unus in gregibus, in armentis rector unus. Tu in cœlo ſummam poteſtatem dividi credas, & ſcindi veri illius ac divini imperii totam poteſtatem? cùm palàm ſit parentem

omnium

omnium Deum, nec principium habere, nec terminum; qui nativitatem omnibus præſtet, ſibi perpetuitatem; qui ante mundum fuerit ſibi ipſe pro mundo; qui univerſa quæcunque ſunt verbo jubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt, viſu clarior eſt; nec comprehendi, tactu purior eſt; nec æſtimari, ſenſibus major eſt; infinitus, immenſus, & ſoli ſibi, tantus quantus eſt, notus. Nobis verò ad intellectum pectus anguſtum eſt; & ideo ſic eum dignè æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus. Eloquar quemadmodum ſentio; magnitudinem Dei, qui ſe putat noſſe, minuit: qui non vult minuere, non novit. Non nomen Dei quæras; Deus nomen eſt. Illic vocabulis opus eſt, cùm per ſingulos propriis appellationum inſignibus multitudo dirimenda eſt. Deo, qui ſolus eſt, Deus vocabulum totum eſt. Quem ſi *Patrem* dixero, terrenum opineris; ſi *Regem*, carnalem ſuſpiceris;

ceris; si *Dominum*, intelliges utique mortalem. Aufer additamenta nominum, & perspicies ejus claritatem. Quid, quòd omnium de isto habeo consensum? Audio vulgus, cùm ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quàm *Deum* dicunt: & *Deus magnus est*; & *Deus verus est*, & *Si Deus dederit*. Vulgi iste naturalis sermo est, an Christiani confitentis oratio? Et qui *Jovem* principem volunt, falluntur in nomine, sed de una potestate consentiunt. Audio poetas quoque unum patrem divûm atque hominum prædicantes; & talem esse mortalium mentem, qualem parens omnium Deus induxerit. Quid *Mantuanus Maro?* Nonne apertius, proximiùs, veriús: Principio (ait) cœlum, & terras, & cætera mundi membra *spiritus intus alit*, & infusa mens agitat. *Inde hominum pecudúmque genus*, & quicquid aliud animalium. Idem alio loco mentem istam & spiritum *Deum* nominat. Hæc

enim

enim ejus verba sunt: *Georg.* 4.

- -Deum namque ire per omnes
Terrásque tractúsque maris, cœlúmque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum, &c.

Et quid aliud à nobis Deus, quàm mens, & ratio, & spiritus prædicatur? Recenseamus, si placet, disciplinam philosophorum; deprehendes eos, etsi sermonibus variis, ipsis tamen rebus in hanc unam coire & conspirare sententiam. Omitto illos rudes & veteres; qui de suis dictis sapientes esse meruerunt. Sit *Thales Milesius* omnium primus, qui primus omnium de cœlestibus disputavit. Is rerum initium *aquam* dixit: *Deum* autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta formaverit: & altior & sublimior aquâ, & spiritus ratio, quàm ut ab homine potuerit inveniri, à Deo tradita. Vides philosophi principalis nobiscum penitus opinionem consonare. *Anaximenes* deinceps, & post *Apollo-*

Apolloniates Diogenes, aera Deum statuunt, infinitum & immensum. Horum quoque similis de divinitate consensio est. *Anaxagoræ* verò descriptio & modus infinitæ mentis *Deus* dicitur. Et *Pythagoræ*, *Deus* est animus, per universam rerum naturam commeans, & intentus; ex quo etiam animalium omnium vita capiatur. *Xenophanem* notum est, omne infinitum cum mente, *Deum* tradere: & *Antisthenem*, populares deos multos, sed naturalem unum præcipuum: *Speusippum*, vim naturalem, animalem, quâ omnia regantur, *Deum* nosse. Quid *Democritus*; quamvis *atomorum* primus inventor, nonne plerumque Naturam, quæ imagines fundat & intelligentiam, *Deum* loquitur? *Straton* quoque & ipse, Naturam. Etiam *Epicurus* ille, qui deos aut otiosos fingit, aut nullos; Naturam tamen superponit. *Aristoteles* variat, & assignat tamen unam potestatem, nam interim mentem,

tem, mundum interim *Deum* dicit; interim mundo Deum præficit. *Heraclides Ponticus* quoque *Deo* divinam mentem quamvis variè, adscribit *Theophrastus*, & *Zenon*, & *Chrysippus*, & *Cleanthes*, sunt & ipsi multiformes, sed ad unitatem providentiæ omnes revolvuntur. *Cleanthes* enim mentem, modò animum, modò æthera, plerumque rationem *Deum* disseruit. *Zenon* ejusdem magister, naturalem legem atque divinam & æthera interim, interdúmque rationem, vult omnium esse principium: idem interpretando *Junonem*, Aera; *Jovem*, Cœlum; *Neptunum*, Mare; Ignem esse *Vulcanum*, & cæteros similiter vulgi deos elementa esse monstrando, publicum arguit graviter, & revincit errorem. Eadem ferè *Chrysippus*, vim divinam, rationalem naturam, & mundum interim, & fatalem necessitatem *Deum* credit: *Zenonémque* interpretatione physiologiæ in *Hesiodi, Homeri, Orpheique*

 car-

carminibus imitatur. *Babylonio* etjam *Diogeni* disciplina est exponendi, & disserendi. *Jovis* partum & ortum *Minervæ*, & hoc genus cæterarum rerum vocabula esse, non deorum. Nam *Socraticus Zenophon* formam Dei veri negat videri posse, & ideo quæri non oportere: *Aristo Chius* comprehendi non posse. Uterque Majestatem Dei intelligenti desperatione senserunt. *Platoni* apertior de Deo, & rebus ipsis, & nominibus oratio est; & quæ tota esset cœlestis, nisi persuasionis civilis nonnunquam admixtione fordesceret. *Platoni* itaq; in *Timæo Deus* est ipso suo nomine mundi parens, artifex animæ, cœlestium terrenorúmq; fabricator: quem & invenire difficile præ nimia & incredibili potestate; & cùm inveneris in publicum dicere impossibile præfatur. Eadem ferè & ista quæ nostra sunt: nam & Deum novimus, & parentem omnium dicimus, & nunquam publicè nisi interrogati prædicamus. Exposui

posui opiniones omniũ fermè philosophorum, quibus illustrior gloria est, *Deum* unum multis licèt designasse nominibus, ut quivis arbitretur, aut nunc Christianos philosophos esse, aut philosophos fuisse jam tunc Christianos. Quod si providentiâ mundus regitur, & unius Dei nutu gubernatur, non nos debet antiquitas imperitorum fabellis suis delectata vel capta, ad errorem mutui rapere consensûs, cùm philosophorum suorum sententiis refellatur, quibus & rationis & vetustatis assistit autoritas. Majoribus enim nostris tam facilis in mendaciis fides fuit, ut temerè crediderint etiam alia monstrosa mira miracula: *Scyllam* multiplicem, *Chimeram* multiformem, & *Hydram* felicibus vulneribus renascentem, & *Centauros*, equos hominibus implexos: & quicquid famæ licet fingere, illis erat libenter audire. Quid illas aniles fabulas, de hominibus aves, de feris homines, & de hominibus arbo-

res atque flores? quæ si essent facta fierent, quæ fieri non possunt, ideò nec facta sunt. Similiter verò erga deos quoque Majores nostri improvidi, creduli, rudi simplicitate crediderunt; dum reges suos colunt religiosè, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere; sacra facta sunt, quæ fuerant assumpta solatia. Denique & antequam commerciis orbis pateret, & antequam gentes ritus suos, moresque miscerent, unaquæque natio conditorem suum, aut ducem inclytum, aut reginam pudicam sexu suo fortiorem, aut alicujus muneris vel artis repertorem venerabatur, ut civem bonæ memoriæ. Sic & defunctis præmium, & futuris dabatur exemplum. Lege Historicorum scripta, eadem mecum recognosces, ob merita virtutis aut muneris deos habitos. *Euhemerus* exsequitur & eorum natales, patrias, sepulcra dinumerat, & per provin-

cias

cias demonstrat; *Dictæi Jovis*, & *Apollinis Delphici*, & *Phariæ Isidis*, & *Cereris Eleusiniæ*. Assumptos in deos loquitur, qui errando inventis novis frugibus utilitati hominum profuere. In eandem sententiam & *Perseus* philosophatur, & annectit inventas fruges, & frugum ipsarum repertores iisdem nominibus: ut Comicus sermo est, *Venerem sine Libero & Cerere frigere*. *Alexander* ille *Magnus* insigni volumine ad matrem suam scripsit, metu suæ potestatis proditum sibi de diis hominibus à sacerdote secretum: Ille *Vulcanum* facit omnium principem, & postea *Jovis* gentem. Despice *Isidis* ad hirundinem sistrum, & dispersis membris inanem tui *Serapidis* sive *Osiridis* tumulum. Considera denique sacra ipsa & mysteria: invenies exitus tristes, fata, & funera, & luctus atque planctus miserorum deorum. *Isis* perditum filium cum *Cynocephalo* suo, & aliis sacerdotibus luget, plangit, inquirit;

rit; & *Isiaci* miseri cædunt pectora, & dolorem infelicissimæ matris imitantur. Mox invento parvulo gaudet *Isis*, exsultant Sacerdotes, *Cynocephalus* inventor gloriatur: nec desinunt annis omnibus vel perdere quod inveniunt, vel invenire quod perdunt. Nonne ridiculum est, vel lugere quod colas, vel colere quod lugeas? Hæc tamen *Ægyptia* quondam, nunc & sacra *Romana* sunt. *Ceres* facibus accensis, & serpente circumdata, errore subreptam, & corruptam *Liberam* anxia & solicita vestigat. Hæc sunt *Eleusinia*. At quæ *Jovis* sacra sunt? nutrix capella est, & avido patri subtrahitur infans, nè voretur: & *Corybantum* cymbalis, ne pater audiat vagitus, tinnitus eliditur. De *Cybele Dyndimena* pudet dicere, quæ adulterum suum infeliciter placitum, quoniam & ipsa deformis & vetula (ut multorum deorum mater) ad stuprum illicere non poterat, exsecuit, ut deum scilicet faceret eunuchum.

nuchum. Propter hanc fabulam *Galli* eam, & semiviri sui corporis supplicio colunt. Hæc jam non sunt sacra; tormenta sunt: Quid formæ ipsæ, & habitus? Nonne arguunt ludibria & dedecora deorum vestrorum? *Vulcanus* claudus Deus, & debilis; *Apollo* tot ætatibus lævis; *Æsculapius* bene barbatus, etsi semper adolescentis *Apollinis* filius; *Neptunus* glaucis oculis; *Minerva* cæsiis; bubulis *Juno*; pedibus *Mercurius* alatis; *Pan* ungulatis; *Saturnus* compeditis; *Janus* verò frontes duas gestat, quasi & aversus incedat; *Diana* interim est altè succincta venatrix; & *Ephesia* mammis multis & uberibus exstructa; & *Trivia* trinis capitibus, & multis manibus horrifica. Quid ipse *Jupiter* vester modò imberbis statuitur, modò barbatus locatur; & cùm *Hammon* dicitur, habet cornua; & cùm *Capitolinus*, tunc gerit fulmina; & cùm *Latialis*, cruore perfunditur; & cùm *Feretrius*, non auditur. Et nè lon-

longiùs multos *Joves* obeam, tot ſunt *Jovis* monſtra, quot nomina. *Erigone* ſuſpenſa de laqueo eſt, ut virgo inter aſtra, ignita ſit. *Caſtores* alternis moriuntur ut vivant: *Æſculapius* ut in deum ſurgat, fulminatur: *Hercules*, ut hominem exuat, *Oetæis* ignibus concrematur. Has fabulas & errores, & ab imperitis parentibus diſcimus, & (quod eſt gravius) ipſis ſtudiis & diſciplinis elaboramus, carminibus præcipuè poetarum: qui, permirum, quantùm veritati ipſi ſua autoritate nocuere. Et *Plato* ideo præclarè *Homerum* illum inclytum, laudatum, & coronatum, de civitate, quam in ſermone inſtituebat, ejecit. Hic enim præcipuus bello *Troico* deos veſtros, etſi ludos facit, tamen in hominum rebus & actibus miſcuit. Hic eorum paria compoſuit, ſauciavit *Venerem*, *Martem* vinxit, vulneravit, fugavit *Jovem* narrat a *Briareo* liberatum nè a diis cæteris ligaretur: & *Sarpedonem* filium,

lium, quoniam morti non poterat eripere, cruentis imbribus flevisse: & cesto *Veneris* illectum, flagrantiùs quàm in adulteras soleat, cum *Junone* uxore concumbere. Alibi *Hercules* stercora egerit, & *Apollo Admeto* pecus pascit. *Laomedonti* verò muros *Neptunus* instituit, nec mercedem operis infelix structor accepit. Illic *Vulcanus Iovis* fulmen cum *Æneæ* armis in incude fabricatur: cum cœlum & fulmina, & fulgura longè antè fuerint, quàm *Jupiter* in *Creta* nasceretur; & flammas veri fulminis nec *Cyclops* potuerit imitari, nec ipse *Jupiter* non vereri. Quid loquar *Martis* & *Veneris* adulterium deprehensum? & in *Ganymedem Jovis* stuprum cœlo consecratum? Quæ omnia in hoc prodita, ut vitiis hominum quædam autoritas pararetur. His atque hujusmodi figmentis, & mendaciis dulcioribus corrumpuntur ingenia puerorum; & iisdem fabulis inhærentibus, adusq; summæ ætatis robur

bur adolescunt; & in iisdem opinionibus miseri consenescunt: cùm sit veritas obvia sed requirentibus. *Saturnum* enim principem hujus generis & examinis, omnes Scriptores vetustatis, *Græci Romaniq;*, hominem prodiderunt. Scit hoc *Nepos* & *Cassius* in Historia, & *Thallus*, ac *Diodorus* hoc loquuntur. Is itaq; *Saturnus Cretâ* profugus, *Italiam* metu filii sævientis accessit, & *Iani* susceptus hospitio, rudes illos homines & agrestes multa docuit, (ut Græculus & politus) literas imprimere, nummos signare, instrumenta conficere. Itaq; latebram suam, quod tutò latuisset, vocari maluit *Latium*, & urbem *Saturniam* de suo nomine; & *Janiculum Janus*, ad memoriam uterq; posteritatis reliquerunt. Homo igitur utique qui fugit, homo utique qui latuit, & pater hominis, & natus ex homine. Terræ enim & cœli filius, quòd apud *Italos* esset ignotis parentibus, proditus est ut in hodiernum inopinato

tò visos, cœlo missos; ignobiles, & ignotos, terræ filios nominamus. Ejus filius *Jupiter Cretæ*, excluso parente, regnavit, illic obiit, illic filios habuit; adhuc antrum *Jovis* visitur, & sepulcrum ejus ostenditur, & ipsis sacris suis humanitatis arguitur. Otiosum est ire per singulos, & totam seriem generis istius explicare, cùm in primis parentibus probata mortalitas, in cæteros ipso ordine successionis influxerit. Nisi fortè post mortem deos fingitis, & pejerante *Proculo* deus *Romulus*, & *Juba Mauris* volentibus deus est; & divi cæteri reges, qui consecrantur non ad fidem numinis, sed ad honorem emeritæ potestatis. Invitis denique hoc nomen adscribitur: optant in homine perseverare: fieri se deos metuunt; & etiamsi senes nolunt. Ergò nec de mortuis dii sunt, quoniam Deus mori non potest: nec de natis, quoniam moritur omne quod nascitur. Divinum autem id est, quod

quod nec ortum habet, nec occasum. Cur enim si nati sunt, non hodieque nascuntur; nisi fortè jam *Jupiter* senuit, & partus in *Junone* defecit; & *Minerva* canuit antequam peperit? An ideo cessavit ista generatio quoniam nulla hujusmodi fabulis præbetur assensio. Cæterùm si dii creari possent, interire non possent; plures totis hominibus deos haberemus; ut jam eos nec cœlum contineret, nec aer caperet, nec terra gestaret. Unde manifestum est, homines illos fuisse, quos & natos legimus, & mortuos scimus. Quis ergò dubitat horum imagines consecratas vulgus orare, & publicè colere? dum opinio, & mens imperitorum artis concinnitate decipitur, auri fulgore perstringitur, argenti nitore, & candore eboris hebetatur? Quòd si in animum quis inducat, tormentis quibus, & quibus machinis simulacrum omne formetur; erubescet timere se materiem ab artifice, ut deum

um faceret, illusam. Deus enim ligneus, rogi fortasse vel infelicis stipitis portio, suspenditur, cæditur, dolatur, runcinatur. Et Deus æreus vel argenteus de immundo vasculo (ut sæpius factum *Ægyptio* regi) conflatur, tunditur malleis, in incudibus figuratur: & lapideus cæditur, scalpitur, & ab imperito homine lævigatur. Nec sentit suæ nativitatis injuriam, ità ut nec posteà de vestra veneratione culturam: nisi fortè nondum deus saxum est, vel lignum, vel argentum. Quando igitur hic nascitur? ecce funditur, fabricatur, scalpitur, nondum deus est. Ecce plumbatur, construitur, erigitur, nec adhuc deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur: tunc postremò deus est, cùm homo ille voluit, & dedicavit. Quantò veriùs de diis vestris animalia muta naturaliter judicant, mures, hirundines, milvi: non sentire eos sciunt, rodunt, insultant, insident: ac nisi abigatis, in ipso dei

vestri

vestri ore nidificant. Araneæ verò faciem ejus intexunt, & de ipso capite sua fila suspendunt: vos tergitis, mundatis, eraditis, & illos quos facitis, protegitis, & timetis. Dum unusquisque vestrûm non cogitat, prius se debere Deum nosse, quàm colere; dum inconsultè gestiunt parentibus obedire; dum fieri malunt alieni erroris accessio, quàm sibi credere; dum nihil ex his quæ timent, norunt: sic in auro & argento avaritia consecrata est; sic statuarum inanium consignata forma; sic nata Romana superstitio, quorum ritus si percenseas, ridenda quàm multa, multa etiam miseranda sunt. Nudi crudâ hyeme discurrunt: alii incedunt pileati, scuta vetera circumferunt, pelles cædunt, mendicantes vicatim deos ducunt. Quædam fana semel anno adire permittunt; quædam in totum nefas visere est: quædam viro non licet, nonnulla absque fœminis sacra sunt: Etiam servo quibusdam cære-

moniis

moniis intercesse piaculare flagitium est. Alia sacra coronat univira, alia multivira, & magnâ religione conquiritur, quæ plura possit adulteria numerare. Quid? qui sanguine suo libat, & vulneribus suis supplicat, non profanus meliùs esset, quàm sic religiosus? aut cui testa sunt obscœna demessa, quomodo deum violat, qui hoc modo placat? cùm si eunuchos Deus vellet, posset procreare, non facere. Quis non intelligat malesanos, & vanæ & perditæ mentis in ista desipere, & ipsam errantium turbam mutua sibi patrocinia præstare? Hic defensio communis furoris est furentium multitudo. Attamen ista ipsa superstitio *Romanis* dedit, auxit, fundavit imperium, cùm non tam virtute, quàm religione, & pietate pollerent. Nimirum insignis & nobilis justitia *Romana* ab ipsis imperii nascentis incunabulis auspicata est. Nonne in ortu suo & scelere collecti, & muniti immanitatis suæ ter-

rore creverunt? Nam asylo prima plebs congregata est: confluxerant perditi, facinorosi, incesti, sicarii, proditores. Et ut ipse *Romulus*, Imperator & Rector, populum suum facinore præcelleret, parricidium fecit. Hæc prima sunt auspicia religiosæ civitatis. Mox alienas virgines, jam desponsatas, jam destinatas, & nonnullas de matrimonio mulierculas sine more rapuit, violavit, illusit: & cum earum parentibus, id est, cum soceris suis, bellum miscuit, propinquum sanguinem fudit. Quid irreligiosius, quid audacius, quid ipsâ sceleris confidentiâ tutius? Jam finitimos agro pellere, civitates proximas evertere, cum templis & altaribus: captos cogere; damnis alienis, & suis sceleribus adolescere, cum *Romulo*, regibus cæteris, & posthumis ducibus disciplina communis est. Ità quicquid *Romani* tenent, colunt, possident, audaciæ præda est. Templa omnia de manubiis,

nubiis, de ruinis urbium, de spoliis deorum, de cædibus sacerdotum. Hoc insultare & illudere est, victis religionibus servire, & captivas eas post victorias adorare. Nam adorare, quæ manu ceperis; sacrilegium est consecrare, non numina. Toties ergò à *Romanis* impiatum est, quoties triumphatum; tot de diis spolia, quot de gentibus & tropæa. Igitur *Romani* non ideo tanti, quòd religiosi, sed quòd impunè sacrilegi. Neque enim potuerunt in ipsis bellis deos adjutores habere, adversùs quos arma rapuerunt, & quos post cladem triumphatos colere cœperunt. Quid autem isti dii pro *Romanis* possunt, qui nihil pro suis adversùs eorum arma valuerunt? *Romanorum* enim vernaculos deos novimus. *Romulus*, *Picus*, *Tiberinus*, & *Consus*, & *Pilumnus*, ac *Picumnus*. *Cloacinam Tatius* & invenit, & coluit: *Pavorem Hostilius* atque *Pallorem*: mox, à nescio quo, *Febris* dedicata. Hæc

alumna Urbis istius superstitio, morbi & malæ valetudines. Sanè & *Acca Laurentia* & *Flora*, meretrices propudiosæ inter morbos *Romanorum*, & deos computandæ. Isti scilicet adversùs cæteros, qui in gentibus colebantur, *Romanorum* imperium protulerunt. Neque enim eos adversùm suos homines vel *Mars Thracius*, vel *Jupiter Creticus*, vel *Juno* nunc *Argiva*, nunc *Samia*, nunc *Pœna*. vel *Diana Taurica*, vel *mater Idæa*, vel *Ægyptia* illa non numina, sed portenta juverunt. Nisi fortè apud istos major castitas virginum, aut religio sanctior sacerdotum; cùm penè in pluribus virginibus (ut quæ inconsultiùs se viris miscuissent) *Vestâ* sanè sit nesciente incestum vindicatum: in residuis impunitatem fecerit, non castitas tutior, sed impudicitia felicior. Ubi autem magis à sacerdotibus, quàm inter aras, & delubra condicuntur stupra, tractantur lenocinia, adulteria meditantur?

tantur? frequentiùs denique in æditUorum cellulis, quàm in ipsis lupanaribus, flagrans libido defungitur: Et tamen ante eos, Deo dispensante, diu regna tenuerunt *Assyrii*, *Medi*, *Persæ*, *Græci* etiam, & *Ægyptii*, cum *Pontifices* & *Arvales*, & *Salios*, *Vestales*, & *Augures* non haberent; nec pullos caveâ reclusos, quorum cibo, vel fastidio, respublica summa regeretur. Jam enim venio ad illa auspicia & auguria *Romana*, quæ summo labore collecta testatus es, & pœnitenter omissa, & observata feliciter. *Clodius* scilicet, & *Flaminius* & *Junius* ideo exercitus perdiderunt, quòd pullorum solistimum tripudium exspectandum non putaverũt? Quid *Regulus*? nonne auguria servavit, & captus est? *Mancinus* religionem tenuit, & sub jugum missus est, & deditus. Pullos edaces habuit & *Paulus*, apud *Cannas* tamen cum majore Romani populi parte prostratus est. *C. Cæsar*, nè ante bru-

mam in Africam navigia tranſmitteret auguriis, & auſpiciis retinentibus, ſprevit: eò faciliùs & navigavit, & vicit. Quæ verò & quanta de oraculis proſequar? Poſt mortem *Amphiaraus* ventura reſpondit, qui proditum iri ſeſe ob monile ab uxore neſciebat. *Tireſias* cæcus futura videbat, qui præſentia non videbat. De *Pyrro Ennius Apollinis Pythii* reſponſa confinxit, cùm jam *Apollo* verſus facere deſiiſſet: cujus nunc cautum illud & ambiguum defecit oraculum, cùm & politiores homines, & minùs creduli eſſe cœperunt. Et *Demoſthenes*, quòd ſciret reſponſa ſimulata, φιλιππίζειν *Pythiam* querebatur. At nonnunquam tamen veritatem vel auſpicia vel oracula tetigere? Quanquam inter multa mendacia videri poſſit induſtriam caſus imitatus, aggrediar tamen fontem ipſum erroris & pravitatis unde omnis caligo iſta manavit & altiùs eruere, & aperire manifeſtiús. Spiritus ſunt inſince-

ri,

ri, & vagi, à cœlesti vigore terrenis labibus & cupiditatibus degravati: Isti igitur Spiritus posteaquam simplicitatem substantiæ suæ, onusti, & immersi vitiis, perdiderunt, ad solatium calamitatis suæ non desinunt perditi jam perdere; & depravati errorem pravitatis infundere, & alienati à Deo inductis pravis religionibus à Deo segregare. Eos spiritus dæmonas esse poetæ sciunt, Philosophi disserunt, *Socrates* novit, qui ad nutum & arbitrium assidentis sibi dæmonis vel declinabat negotia, vel petebat. Magi quoque non tantùm sciunt dæmonas, sed etiam quicquid miraculi ludunt, per dæmonas faciunt: illis aspirantibus & infundentibus præstigias edunt; vel quæ non sunt, videri; vel quæ sunt, non videri. Eorum Magorum & eloquio & negocio primus *Hosthanes*, & verum Deum meritâ majestate prosequitur; & angelos, id est ministros & nuncios Dei (sed veri) ejus venerationi

novit assistere; ut & nutu ipso, & vultu Domini territi contremiscant. Idem etiam dæmonas prodidit terrenos, vagos, humanitatis inimicos. Quid *Plato*, qui invenire *Deum* negocium credidit? nonne & angelos sine negocio narrat & dæmonas? & in *Symposio* etiam suo naturam dæmonum exprimere connititur? Vult enim esse substantiam inter mortalem, immortalémq; id est, inter corpus & spiritum, mediam, terreni ponderis & cœlestis levitatis admixtione concretam; ex qua manare in nos cupidinem amoris dicit, & informari, & illabi pectoribus humanis, & sensum movere & affectus fingere, & ardorem cupiditatis infundere. Isti igitur impuri spiritus (ut ostensum à Magis, à Philosophis, & à *Platone*) sub statuis & imaginibus consecratis delitescunt; & afflatu suo autoritatem quasi præsentis numinis consequuntur; dum inspirantur interim vatibus, dum fanis immorantur,

tur, dum nonnunquam extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt falsis pluribus involuta. Nam & falluntur & fallunt, ut & nescientes sinceram veritatem, & quam sciunt, in perditionem sui non confitentes. Sic à cœlo deorsum gravant, & à Deo vero ad materias avocant, vitam turbant, somnos inquietant; irrepentes etiam corporibus occultè ut Spiritus tenues, morbos fingunt, terrent mentes, membra distorquent, ut ad cultum sui cogant: ut nidore altarium, vel hostiis pecudum saginati, remissis, quæ constrinxerant, curasse videantur. Hi sunt & furentes, quos in publicum videtis excurrere: vates & ipsi absq; templo sic insaniunt, sic bacchantur, sic rotantur. Par & in illis instigatio dæmonis, sed argumentum dispar furoris. De ipsis etiam illa, quæ paulò antè tibi dicta sunt, ut *Jupiter* ludos repeteret ex somnio, ut cum equis *Castores*

viderentur, ut cingulum matronæ navicula sequeretur. Hæc omnia sciunt plerique vestrûm ipsos dæmonas de semetipsis confiteri, quoties à nobis & tormentis verborum, & orationis incendiis de corporibus exiguntur. Ipse *Saturnus*, & *Serapis*, & *Jupiter* & quicquid dæmonum colitis, victi dolore, quod sunt, eloquuntur: nec utique in turpitudinem sui nonnullis præsertim vestrum assistentibus, mentiuntur. Ipsis testibus esse eos dæmonas de se verum confitentibus credite. Adjurati enim per Deum verum & solum, inviti miseris corporibus inhærescunt: & vel exsiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat. Sic Christianos de proximo fugitant, quos longè in cœtibus per vos lacessebant. Ideo inserti mentibus imperitorum, odium nostri serunt occultè per timorem. Naturale est enim & odisse quem times, & quem metueris infestare,

ſtare, ſi poſsis. Sic occupant animos, & obſtruunt pectora, ut antè nos incipiant homines odiſſe, quàm noſſe; nè cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint. Quàm autem iniquum ſit, de incognitis, & inexploratis judicare (quod facitis) nobis ipſis pœnitentibus credite. Et nos enim idem fuimus, & eadem vobiſcum quondam adhuc cœci, & hebetes ſentiebamus: quaſi Chriſtiani monſtra colerent, infantes vocarent, convivia inceſta miſcerent. Nec intelligebamus ab his fabulas iſtas ſemper ventilari, & nunquam vel inveſtigari, vel probari; nec tanto tempore aliquem exſiſtere, qui proderet non tantùm facti veniam, verum etiam indicii gratiam conſecuturum. Malum autem adeò non eſſe, ut Chriſtianus reus nec erubeſceret: nec timeret, & unum ſolummodo, quòd non antè fuerit, pœniteret. Nos tamen cùm ſacrilegos aliquos, & inceſtos, parricidas etiam, de-

fendendos & tuendos suscipiebamus, hos nec audiendos in totum putabamus. Nonnunquam etiam miserantes eorum crudeliùs sæviebamus, ut urgeremus confitentes ad negandum, videlicet nè perirent; exercentes in his perversam quæstionem, non quæ verum erueret, sed quæ mendacium cogeret. Et si quis infirmior malo pressus & victus Christianum se negasset; favebamus ei, quasi ejerato nomine, jam omnia facta sua illâ negatione purgaret. Agnoscitis nè eadem nos sensisse & egisse, quæ sentitis & geritis? cùm si ratio non instigatio dæmonis judicaret, urgendi magis, non ut diffiterentur se Christianos, sed ut de incestis stupris, de impiatis sacris, de infantibus immolatis faterentur. His enim & hujusmodi fabulis iidem dæmones ad exsecrationis horrorem imperitorum aures adversùs nos referserunt. Nec tamen mirum, cùm omnium fama, quæ

semper

semper in sparsis mendaciis alitur, ostensâ veritate consumitur. Sic est negotium dæmonum: ab ipsis enim rumor falsus & seritur, & fovetur. Indè est quod audire te dicis, caput asini rem nobis esse divinam. Quis tam stultus ut hoc colat; quis stultior ut hoc coli credat? nisi quòd vos & totos asinos in stabulis, cum vestra *Hippona* consecratis; & eosdem asinos cum *Iside* religiosè devotatis: item boum capita, & capita vervecum, & immolatis, & colitis; de capro etiam & homine mixtos, & leonum, & canum vultu deos dedicatis. Nonne & *Apim* bovem cum *Ægyptiis* adoratis, & pascitis? Nec eorum sacra damnatis instituta serpentibus, crocodilis, & belluis cæteris, & avibus, & piscibus, quorum aliquem deum si quis occiderit, etiam capite punitur. Iidem *Ægyptii* cum plerisq; vobis non magis *Isidem*, quàm ceparum acrimonias metuunt: nec *Serapidem* magis, quàm cre-

crepitus per pudenda corporis expressos, extremiscunt. Etiam ille, qui de adoratis Sacerdotis virilibus adversùm nos fabulatur, tentat in nos conferre, quæ sua sunt. Ista enim impudicitiæ eorum forsitan sacra sint, apud quos sexus omnis membris omnibus prostat; apud quos tota impudicitia vocatur urbanitas; qui scortorum licentiæ invident, qui medios viros lambunt, libidinoso ore inguinibus inhærescunt: homines malæ linguæ, etiamsi tacerent; quos priùs tædescit impudicitiæ suæ, quàm pudescit. Proh nefas! id in se pessimi facinoris admittunt, quod nec ætas potest pati mollior, nec cogi servitus durior. Hæc & hujusmodi propudia nobis non licet nec audire: etiam pluribus turpe defendere est. Ea enim de castis fingitis, & pudicis, quæ fieri non crederemus, nisi de vobis probaretis. Nam quod religioni nostræ hominem noxium, & crucem ejus

jus adscribitis: longè de vicinia veritatis erratis, qui putatis Deum credi, aut meruisse noxium, aut potuisse terrenum. Næ ille miserabilis, cujus in homine mortali spes omnis innititur. Totum enim ejus auxilium cum exstincto homine finitur. *Ægyptii* sanè hominem sibi quem colant, eligunt, illum unum propitiant, illum de omnibus consulunt, illi victimas cædunt: & ille, qui cæteris deus, sibi certè homo est, velit nolit. Nec enim conscientiam suam decipit, si fallit alienam. Etiam principibus & regibus, non ut magnis & electis viris (sicut fas est) sed ut deis turpiter adulatio falsa blanditur; cùm & præclaro viro honor veriùs, & optimo amor dulciùs præbeatur. Sic eorum numen invocant, ad imagines supplicant, genium [id est, dæmonem] ejus implorant: & est eis tutius per *Jovis* genium pejerare, quàm regis. *Cruces* etiam nec colimus, nec optamus.

tamus. Vos planè qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas, ut deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. Nam & signa ipsa, & cantabra, & vexilla castrorum, quid aliud quàm inauratæ cruces sunt, & ornatæ? Tropæa vestra victricia non tantùm simplicis crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Signum sanè crucis naturaliter visimus in navi, cùm velis tumentibus vehitur, cùm expansis palmulis labitur, & cùm erigitur jugum, crucis signum est: & cùm homo porrectis manibus Deum purâ mente veneratur: ità signo crucis aut ratio naturalis innititur, aut vestra religio formatur. Illum jam velim convenire, qui initiari nos dicit, aut credit de cæde infantis & sanguine. Putas posse fieri, ut tam molle, tam parvulum corpus fata vulnerum capiat? ut quisquam illum rudem sanguinem novelli, & vix dum hominis cædat, fundat, exhauri-

hauriat? Nemo hoc poteſt credere, niſi qui poteſt audere. Vos enim video procreatos filios nunc feris & avibus exponere; nunc adſtrangulatos miſero mortis genere elidere. Sunt quæ in ipſis viſceribus, medicaminibus epotis, originem futuri hominis exſtinguant; & parricidium faciant antequam pariant. Et hæc utique de deorum veſtrorum diſciplina deſcendunt. Nam *Saturnus* filios ſuos non expoſuit, ſed voravit. Meritò ei in nonnullis *Africæ* partibus à parentibus infantes immolabantur; blanditiis & oſculo comprimente vagitum, nè flebilis hoſtia immolaretur. *Tauris* etiam *Ponticis*, & *Ægyptio Buſiridi* ritus fuit hoſpites immolare: & *Mercurio Gallos* humanas vel inhumanas victimas cædere. *Romani Græcum* & *Græcam*, *Gallum* & *Gallam* ſacrificio viventes obruere: hodiéque ab ipſis *Latiaris Jupiter* homicidio colitur: & quod

quod *Saturni* filio dignum est, mali & noxii hominis sanguine saginatur. Ipsum credo docuisse sanguinis fœdere conjurare *Catilinam*: & *Bellonam* servum suum haustu humani cruoris imbuere: & comitialem morbum hominis sanguine, id est, morbo graviore, sanare. Non dissimiles & qui de arena feras devorant illitas, & infectas cruore, vel membris hominis & viscere saginatas. Nihil homicidium nec videre fas, nec audire: tantúmq; ab humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum in cibis sanguinem noverimus. Et de incesto convivio fabulam grandem adversùm nos dæmonum concio mentita est: ut gloriam pudicitiæ deformis infamiæ aversione macularet; ut antè exploratam veritatem homines à nobis terrore infandæ opinionis averteret. Sic de isto & tuus *Fronto*, non ut affirmatur testimonium fecit; sed convitium ut orator aspersit. Hæc

enim

enim potiùs de vestris gentibus nata sunt. Jus est apud *Persas* misceri cum matribus: *Ægyptiis*, & *Athenis*, cum sororibus legitima connubia. Comœdiæ, & tragœdiæ vestræ in incestis gloriantur, quas vos libenter & legitis & auditis: & sic deos colitis incestos, cum matre, cum filia, cum sorore conjunctos. Meritò igitur incestum penès vos sæpe deprehenditur, semper admittitur: Etiam nescientes miseri potestis in illicita proruere. Dum *Venerem* promiscuè spargitis, dum passim liberos seritis, dum etiam domi natos alienæ misericordiæ frequenter exponitis; necesse est in vestros recurrere, in filios inerrare. Sic incesti fabulam nectitis, etiam cùm conscientiam non habetis. At nos pudorem non facie, sed mente præstamus; unius matrimonii vinculo libenter inhæremus. Cupiditatem procreandi aut unam scimus, aut nullam. Convivia non tantùm pudica colimus

ſed & ſobria. Nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus, ſed gravitate hilaritatem temperamus; caſto ſermone, corpore caſtiore. Plerique inviolati corporis virginitate perpetuâ fruuntur potiùs, quàm gloriantur. Tantùm denique abeſt inceſti cupido, ut nonnullis rubori ſit etiam pudica conjunctio. Nec de ultima ſtatim plebe conſiſtimus, ſi honores veſtros & purpuras recuſamus: nec faſtidioſi ſumus, ſi omnes unum bonum ſapimus, eâdem congregati quiete quâ ſinguli: nec in angulis garruli, ſi audire nos publicè aut erubeſcitis, aut timetis. Et quod indies noſtri numerus augetur, non eſt crimen erroris, ſed teſtimonium laudis. Nam in pulchro genere vivendi & perſtat, & perſeverat ſuus, & accreſcit alienus. Sic nos denique non notaculo corporis, (ut putatis) ſed innocentiæ ac modeſtiæ ſigno facilè dignoſcimus. Sic mutuo, quod doletis, amore

amore diligimus, quoniam odiſſe non novimus: ſi nos, quod invidetis, *Fratres* vocamus, ut unius Dei parentis omnes, ut conſortes fidei, ut ſpei cohæredes. Vos enim nec invicem agnoſcitis, & in mutua odia ſævitis: nec fratres vos, niſi ſanè ad parricidium recognoſcitis. Putatis autem nos occultare quod colimus, ſi delubra & aras non habemus? Quod enim ſimulacrum Deo fingam, cùm ſi rectè exiſtimes, ſit Dei homo ipſe ſimulacrum? Templum quod ei exſtruam, cùm totus hic mundus ejus opere fabricatus, eum capere non poſſit? Et cùm homo laxiùs maneam, intra unam ædiculam vim tantæ majeſtatis includam? Nonne meliùs in noſtra dedicandus eſt mente? in noſtro imo conſecrandus eſt pectore? Hoſtias & victimas Domino offeram, quas in uſum mei protulit: ut rejiciam ei ſuum munus? Ingratum eſt; cùm ſit litabilis hoſtia, bonus animus, & pura mens,

& ſincera conſcientia. Igitur qui innocentiam colit, Domino ſupplicat; qui juſtitiam, Deo libat; qui fraudibus abſtinet, propitiat Deum; qui hominem periculo ſurripit, opimam victimam cædit. Hæc noſtra ſacrificia, hæc Dei ſacra ſunt: ſic apud nos religioſior eſt ille, qui juſtior. At enim quem colimus Deum nec oſtendimus, nec videmus. Imò ex hoc Deum credimus, quòd eum ſentire poſſumus, videre non poſſumus. In operibus enim ejus, & in mundi omnibus motibus virtutem ejus ſemper præſentem adſpicimus; cùm tonat, fulgurat, fulminat, cùm ſerenat. Nec mireris, ſi Deum non videas. Vento & flatibus omnia impelluntur, vibrantur, agitantur; & ſub oculis tamen non venit ventus, & flatus. Solem adeò, qui videndi omnibus cauſa eſt, intueri non poſſumus. Radiis acies ſubmovetur; obtutus intuentis hebetatur; & ſi diutiùs inſpicias, omnis viſus

ſus exſtinguitur. Quî ipſum ſolis artificem illum luminis fontem poſſis ſuſtinere? cùm te ab ejus fulgoribus avertas, à fulminibus abſcondas? Deum oculis carnalibus vis videre, cùm ipſam animam tuam quâ vivificaris & loqueris, nec aſpicere poſſis, nec tueri?

Sed enim Deus actum hominis ignorat & in cœlo conſtitutus non poteſt aut omnes obire, aut ſingulos noſſe. Erras ô homo, & falleris. Unde enim Deus longè eſt, cùm omnia cœleſtia, terrenáque, & quæ extra iſtam orbis provinciam ſunt, Deo cuncta plena ſint? Ubiq; non tantùm nobis proximus, ſed infuſus eſt. In ſolem adeò rurſus intende: cœlo affixus, ſed terris omnibus ſparſus eſt: pariter præſens ubique intereſt, & miſcetur omnibus. Nuſquam enim claritudo violatur. Quantò magis Deus autor omnium, ac ſpeculator omnium, à quo nullum poteſt eſſe ſecretum, tenebris intereſt; in-

terest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantùm sub illo agimus, sed cum illo (ut propè dixerim) vivimus. Nec nobis de nostra frequentia blandiamur: Multi nobis videmur, sed Deo admodum pauci sumus. Nos gentes, natione que distinguimus: Deo una domus est mundus hic totus. Reges tantùm regni sui per officia ministrorum universa novere: Deo indiciis opus non est: non solùm in oculis ejus, sed & in sinu vivimus.

Sed *Judæis* nihil profuit, quòd unum & ipsi Deum, aris atque templis maximâ superstitione coluerunt. Ignorantiâ laberis, si priorum aut oblitus, aut inscius, posteriorum recordaris. Nam & ipsi Deum nostrum (idem enim omnium Deus est) quamdiu castè, innoxiè, religiosèque coluerunt; quamdiu præceptis salubribus obtemperaverunt; de paucis innumeri facti, de egentibus divites, de servientibus reges; modici

multos,

multos, inermes armatos, dum fugiunt insequentes, Dei jussu, & elementis adnitentibus obruerunt. Scripta eorum relege; vel si *Romanis* magis gaudes, ut transeamus veteres, *Flavii Josephi*, vel *Antonii Juliani* de *Judæis* require: jam scies nequitiâ suâ hanc eos meruisse fortunam; nec quicquã accidisse, quod non sit his, si in contumacia perseverarent, ante prædictum. Ità prius eos deseruisse comprehendes, quàm esse desertos: nec ut impiè loqueris, cum deo suo esse captos; sed à Deo, ut disciplinæ transfugas, deditos.

Cæterùm de incendio mundi, aut improvisum ignem cadere, aut difficilem non credere, vulgaris erroris est. Quis enim sapientium dubitat, quis ignorat, omnia quæ orta sunt occidere, quæ facta sunt, interire? Cœlum quoq; cum omnibus quæ cœlo continentur, ità ut cœpisset desinere fontium dulci aquâ, marísve nutriri, in vim ignis abiturum, *Stoicis*

conſtans opinio eſt; quòd conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat: & *Epicureis* de elementorum conflagratione, & mundi ruinâ eadem ipſa ſententia eſt. Loquitur *Plato* partes orbis nunc inundare; nunc alternis vicibus ardeſcere: & cùm ipſum mundum perpetuum, & inſolubilem diceret eſſe fabricatum; addit tamen ipſi artifici Deo ſoli & ſolubilem eſſe, & mortalem. Ità nihil mirum eſt ſi iſta moles ab eo, quo extructa eſt, deſtruatur. Animadvertis philoſophos eadem diſputare quæ dicimus, non quòd nos ſimus eorum veſtigia ſubſecuti, ſed quòd illi de divinis prædictionibus prophetarum, umbram interpolatæ veritatis imitati ſint. Sic enim conditionem renaſcendi, ſapientium clariores, *Pythagoras* primus, & præcipuus *Plato*, corruptâ & dimidiatâ fide tradiderunt. Nam corporibus diſſolutis ſolas animas volunt & perpetuò

manere

manere, & in alia nova corpora sæpiùs commeare. Addunt istis & illa ad detorquendam veritatem, in pecudes, aves, belluas, hominum animas redire. Non philosophi sanè studio, sed mimi convicio digna ista sententia est. Sed ad propositum satis est, etiam in hoc sapientes vestros in aliquem modum nobiscum consonare. Cæterùm quis tam stultus, aut brutus est, ut audeat repugnare, hominem à Deo, ut primùm potuisse fingi, ità posse denuò reformari? Nihil esse post habitum, & antè ortum nihil fuisse, sicut de nihilo nasci licuit, ità de nihilo licere reparari? Porrò difficilius est id quod non sit incipere, quàm id quod fuerit iterare. Tu perire Deo credis, si quid oculis nostris hebetibus subtrahitur? Corpus omne sive arescit in pulverem, sive in humorem solvitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenua-

 tur,

tur, ſubducitur nobis: ſed Deo elementorum cuſtodi reſervatur. Nec (ut creditis) ullum damnum ſepulturæ timemus, ſed & veterem, & meliorem conſuetudinem humandi frequentamus. Vide adeò quàm in ſolatium noſtri reſurrectionem futuram omnis natura meditetur. Sol demergit, & naſcitur; aſtra labuntur, & redeunt; flores occidunt, & reviviſcunt; poſt ſenium arbuſta frondeſcunt; ſemina non niſi corrupta revireſcunt: ità corpus in ſeculo, ut arbores in hyberno, occultant virorem ariditate mentità. Quid feſtinas, ut crudâ adhuc hyeme reviviſcat & redeat? exſpectandum nobis etiam corporis ver eſt. Nec ignoro pleroſque conſcientià meritorum nihil ſe eſſe poſt mortem magis optare, quàm credere: malunt enim exſtingui penitùs, quam ad ſupplicia reparari. Quorum error & augetur in ſeculo & libertate remiſsâ,

&

& Dei patientiâ maximâ: cujus quanto judicium tardum, tanto magis justum est. Et tamen admonentur homines doctissimorum libris & carminibus poetarum, illius ignei fluminis, & de *Stygia* palude sæpiùs ambientis ardoris, quæ cruciatibus æternis præparata, & dæmonum indiciis, & de oraculis prophetarum cognita tradiderunt. Et ideò apud eos etiam ipse rex *Jupiter* per torrentes ripas, & atram voraginem jurat religiosé. Destinatam enim sibi cum suis cultoribus pœnam præscius perhorrescit; nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic sapiens ignis membra urit, reficit; carpit, & nutrit. Sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt: sicut ignes *Ætnæ* & *Vesuvii* & ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur: ità pœnale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexesâ corporum laceratione nutritur.

Eos autem meritò torqueri, qui Deum nesciunt, ut impios, ut injustos, nisi profanus, nemo deliberat; cùm parentem omnium, & omnium Dominum non minoris sceleris sit ignorare, quàm lædere. Et, quanquam imperitia Dei sufficiat ad pœnam, ut notitia prosit ad veniam, tamen si vobiscum Christiani comparemur (quamvis in nonnullis disciplina nostra minor est) multò tamen vobis meliores deprehendemur. Vos enim adulteria prohibetis & facitis; nos uxoribus nostris solummodo viri noscimur. Vos scelera admissa punitis; apud nos & cogitare peccare est: Vos conscios timetis; nos etiam conscientiam solam sine qua esse non possumus. Denique de vestro numero carcer exæstuat: Christianus ibi nullus, nisi aut reus suæ religionis, aut profugus. Nec de fato quisquam aut solatium captet, aut excuset eventum. Sit fortis for-

tunæ

tunæ, mens tamen libera eſt: & ideo actus hominis non dignitas judicatur. Quid enim aliud eſt fatum, quàm quod de unoquoque veſtrûm Deus fatus eſt? qui cum poſſit præſcire materiam, pro meritis & qualitatibus ſingulorum etiam fata determinat. Ità in nobis non genitura plectitur, ſed ingenii natura punitur. Ac de Fato ſatis; vel ſi pauca, pro tempore: diſputaturi aliàs & veriùs & pleniùs. Cæterùm quòd plerique pauperes dicimur, non eſt infamia noſtra, ſed gloria. Animus enim ut luxu ſolvitur, ità frugalitate firmatur. Et tamen quis poteſt pauper eſſe, qui non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo dives eſt? Magis pauper ille eſt, qui cùm multa habeat, plura deſiderat. Dicam tandem quemadmodum ſentio: nemo tam pauper poteſt eſſe, quàm natus eſt. Aves ſine patrimonio vivunt, & in diem pecua paſcuntur: & hæc nobis tamen nata ſunt; quæ omnia ſi non con-

concupiſcimus, poſſidemus. Igitur ut qui viam terit, eò fœlicior quò levior incedit: ità beatior in hoc itinere vivendi qui paupertate ſe ſublevat, non ſub divitiarum onere ſuſpirat. Et tamen facultates, ſi utiles putaremus, à Deo poſceremus: utique indulgere poſſet aliquantum cujus eſt totum: ſed nos contemnere malumus opes, quàm continere. Innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus: malumus nos bonos eſſe quàm prodigos. Et quòd corporis humana vitia ſentimus, & patimur, non eſt pœna; militia eſt. Fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas ſæpiùs diſciplina virtutis eſt. Vires denique & mentis & corporis ſine laboris exercitatione torpeſcunt. Omnes adeò veſtri viri fortes, quos in exemplum prædicatis, ærumnis ſuis inclyti floruerunt. Itaq; & nobis Deus nec non poteſt ſubvenire, nec deſpicit; cùm ſit & omnium rector, & amator ſuorum;

orum; sed in adversis unumquemq; explorat & examinat. Ingenium singulorum periculis pensitat; usque ad extremam mortem, voluntatem hominis sciscitatur; nihil sibi posse perire securus. Itaque ut aurum ignibus, sic nos discriminibus arguimur. Quàm pulchrum spectaculum Deo, cùm Christianus cum dolore congreditur, cùm adversùm minas, & supplicia, & tormenta componitur? cùm strepitum mortis, & horrorem carnificis irridens insultat? cùm libertatem suam adversùs reges & principes erigit? soli Deo, cujus est, cedit? cùm triumphator & victor, ipsi qui adversùm se sententiam dixit, insultat? Vicit enim qui quod contendit, obtinuit. Quis non miles sub oculis Imperatoris audaciùs periculum provocet? Nemo enim præmium percipit ante experimentum:& Imperator tamen quod non habet, non dat; non potest propagare vitam; potest honestare militiam.

tiam. At enim Dei miles nec in dolore deſeritur, nec morte finitur. Sic Chriſtianus miſer videri poteſt, non poteſt inveniri. Vos ipſi calamitoſos viros fortis ad cœlum; *Mucium Scævolam.* qui cùm erraſſet in regem, periiſſet in hoſtibus, niſi dextram perdidiſſet. Et quot ex noſtris non dextram ſolùm, ſed totum corpus uri, cremari, ſine ullis ejulatibus pertulerunt; cùm dimitti præſertim haberent in ſua poteſtate? viros cum *Murcio*, vel cum *Atilio Regulo* comparo. Pueri & mulierculæ noſtræ cruces & tormenta, feras, & omnes ſuppliciorum terriculas inſpiratâ patientiâ doloris illudunt. Nec intelligitis, ô miſeri, neminem eſſe, qui aut ſine ratione velit pœnam ſubire, aut tormenta ſine Deo poſſit ſuſtinere: Niſi fortè vos decipit, quòd Deum neſcientes divitiis affluant, honoribus floreant, polleant poteſtatibus. Miſeri in hoc altiùs tolluntur, ut decidant altiùs. Hi enim

ut

ut victimæ ad supplicium saginantur; ut hostiæ ad pœnam coronantur. In hoc adeò quidam imperiis ac dominationibus eriguntur, ut ingenium eorum perditæ mentis, licentiæ potestatis liberè nundinentur. Absq; enim notitia Dei, quæ potest esse solida felicitas, cùm mors sit? somnio similis? antequam teneatur, elabitur. Rex es: tam times quàm timeris; & quamlibet sis multo comitatu stipatus, ad periculum tamen solus es. Dives es: sed fortunæ male creditur, & magno viatico breve vitæ iter non instruitur, sed oneratur. Fascibus & purpuris gloriaris: vanus error hominis, & inanis cultus dignitatis, fulgere purpurâ, mente sordescere. Nobilitate generosus es: parentes tuos laudas: omnes tamen pari sorte nascimur; solâ virtute distinguimur. Nos igitur qui moribus & pudore censemur, meritò malis voluptatibus, & pompis vestris, & spectaculis abstinemus; quorum

& de facris originem novimus, & noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulibus quis non horreat populi in fe rixantis infaniam? in gladiatoriis homicidii difciplinam? In fcenicis etiam non minor furor; turpitudo prolixior. Nunc enim minùs vel exponit adulteria, vel monftrat. Nunc enervis hiftrio amorem dum fingit, infligit. Idem Deos veftros induendo ftupra, fufpiria, odia, dedecorat. Idem fimulatis doloribus lacrymas veftras vanis geftibus & nutibus provocat. Sic homicidium in vero flagitatis; in mendacio fletis. Quòd verò facrificiorum reliquias, & pocula delibata contemnimus; non confeffio timoris eft, fed veræ libertatis affertio. Nam etfi omne quod nafcitur, ut inviolabile Dei munus nullo opere corrumpitur; abftinemus tamen, nè quis nos exiftimet aut dæmoniis, quibus libatum eft, cedere, aut noftræ religionis

gionis pudere. Quis autem ille, qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cùm capiamus & rosam veris, & lilium; & quicquid aliud in floribus blandi coloris, & odoris est? his enim & sparsis utimur mollibus, ac solutis, & sertis colla complectimur. Sanè quòd caput non coronamus, ignoscite. Auram boni floris naribus ducere, non occipitio capillisve solemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi, aut non sentienti coronam; cùm & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus. At enim nos exsequias adornamus eâdem tranquillitate, quâ vivimus. Nec adnectimus arescentem coronam, sed à Deo æternis floribus vividam sustinemus: qui & modesti Dei nostri liberalitate, securi spe futuræ felicitatis, fide præsentis ejus majestatis animamur. Sic & beati resurgimus, & futuri contempla-

& de ſacris originem novimus, & noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulibus quis non horreat populi in ſe rixantis inſaniam ? in gladiatoriis homicidii diſciplinam ? In ſcenicis etiam non minor furor ; turpitudo prolixior. Nunc enim minùs vel exponit adulteria, vel monſtrat. Nunc enervis hiſtrio amorem dum fingit, infligit. Idem Deos veſtros induendo ſtupra, ſuſpiria, odia, dedecorat. Idem ſimulatis doloribus lacrymas veſtras vanis geſtibus & nutibus provocat. Sic homicidium in vero flagitatis ; in mendacio fletis. Quòd verò ſacrificiorum reliquias, & pocula delibata contemnimus ; non conſeſſio timoris eſt, ſed veræ libertatis aſſertio. Nam etſi omne quod naſcitur, ut inviolabile Dei munus nullo opere corrumpitur ; abſtinemus tamen, nè quis nos exiſtimet aut dæmoniis, quibus libatum eſt, cedere, aut noſtræ religionis

gionis pudere. Quis autem ille, qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cùm capiamus & rosam veris, & lilium; & quicquid aliud in floribus blandi coloris, & odoris est? his enim & sparsis utimur mollibus, ac solutis, & sertis colla complectimur. Sanè quòd caput non coronamus, ignoscite. Auram boni floris naribus ducere, non occipitio capillisve solemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi, aut non sentienti coronam; cùm & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus. At enim nos exsequias adornamus eâdem tranquillitate, quâ vivimus. Nec adnectimus arescentem coronam, sed à Deo æternis floribus vividam sustinemus: qui & modesti Dei nostri liberalitate, securi spe futuræ felicitatis, fide præsentis ejus majestatis animamur. Sic & beati resurgimus, & futuri contempla-

tione jam vivimus. Proinde *Socrates* scurra *Atticus* viderit, nihil se scire confessus, testimonio licèt fallacissimi dæmonis gloriosus *Arcesilas* quoque, & *Carneades* & *Pyrrho*, & omnis *Academicorum* multitudo deliberet: *Simonides* etiam in perpetuum conperendinet: Philosophorum supercilia contemnimus, quos corrumptores, & adulteros novimus, & tyrannos, & semper adversùs sua vitia facundos. Nos qui non habitu sapientiam, sed mente præferimus; non eloquimur magna, sed vivimus. Gloriamur nos consecutos, quod illi summâ intentione quæsiverunt, nec invenire potuerunt. Quid ingrati sumus? quid nobis invidemus, si veritas divinitatis nostri temporis ætate maturuit? Fruamur bono nostro, & recti sententiam temperemus: cohibeatur superstitio, impietas expietur, vera religio servetur.

Cùm

Cùm *Octavius* peroraſſet, aliquamdiu nos ad ſilentium ſtupefacti, intenti vultus tenebamus. Et quod ad me eſt, magnitudine admirationis evanui, quòd ea, quæ facilius eſt ſentire, quàm dicere; & argumentis, & exemplis, & lectionum autoritatibus adornaſſet. Et quod malevolos iiſdem illis quibus armantur Philoſophorum telis retudiſſet: oſtendiſſet etiam veritatem non tantummodo facilem, ſed & favorabilem.

Dum iſthæc igitur apud me tacitus revolvo; *Cæcilius* ſic erupit: Ego *Octavio* meo plurimùm, quantùm ad tranquillitatem, quâ vivimus; ſed & mihi gratulor. Nec exſpecto ſententiam; vicimus, & ità, ut improbus, uſurpo victoriam; nam ut ille mei victor eſt, ità ego triumphator erroris. Itaque, quod pertinet ad ſummam quæſtionis, & de providentia fateor, & de Deo cedo, & de ſectæ jam noſtræ ſinceritate

ritate consentio. Etiam nunc tamen aliqua consubsidunt non obstrepentia veritati, sed perfectæ institutioni necessaria: de quibus crastino (quòd jam sol occasui declivis est) ut de toto congruentiùs, promptiùs requiremus. At ego (inquam) prolixiùs omnium nostrum vice gaudeo; quòd etiam *Octavius* mihi vicerit, cùm maxima judicandi mihi invidia detracta sit. Nec tamen possum meritum ejus verborum laudibus repensare: testimonium & hominis, & unius infirmum est. Habet Dei mûnus eximium, à quo & inspiratus oravit, & obtinuit adjutus. Post hæc læti, hilarésq; discessimus; *Cæcilius* quòd crediderit, *Octavius*, quòd vicerit, & ego, quòd hic crediderit, & hic vicerit.

FINIS.

en
c-
i-
a-
vis
n-
n-
m
us
li-
ir.
us
c-
n-
i-
it,
ti,
od
t,
ic